

ШАШКЕВИЧІЯНА SHASHKEVYCHIANA

Ч. 12 (42-43) Рік XXV

ВІННІПЕГ

ЛИСТОПАД 1988

Ш а ш к е в и ч і я н а

S h a s h k e v u c h i a n a

Periodical of Markian Shashkevych Centre
Periodique du Centre Markian Shashkevych

**Видає Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі
Афілійований з Українським Католицьким Університетом в Римі**

Збірник, присвячений життю, творчості й культурі Маркіяна Шашкевича

**Появляється в листопаді й червні,
місяцях народження і смерті Пробудителя
Начальний редактор: МИХАЙЛО Г. МАРУНЧАК**

З М І С Т

Марія Людкевич: Маркіянове поле	1
Михайло Г. Марунчак: Двадцятип'ятиріччя «Шашкевичіяни»	2
Ярослав Розумний: До 150-річчя «Русалки Дністрової»	4
о. Микола Матичак: Заповідник о. Маркіяна Шашкевича при Свят-Покровським Храмі в Галіфаксі	7
В.Б.: Омелян Огоновський — перший історик української літератури (В 155-річницю його уродин)	10
Василь Галич: Іншомовність: омертвіння духовости	18
Роман Горак: Так деж таки вчився Маркіян Шашкевич	20
Максим Бойко: Книга-зачинатель літературної мови і бібліографії .	22
М. Мар.: Вінок Маркіянові Шашкевичу	26
Анатоль Курдидик: Бібліографія Маркіяна Шашкевича	28
На обкладинці — Фото-портрет Маркіяна Шашкевича з фотографічного ателіє Тржемескої-Губерової, 1911.	

АДМІНІСТРАЦІЯ: Мирослав Співак

Степан Рогатинський

Передплата — одне число 3 дол.

PRINTED IN CANADA — IMPRESSIONS, Winnipeg, Man.

Марія Людкевич

МАРКІЯНОВЕ ПОЛЕ

1

Світи, зоре, на все поле, —
Маркіян шепоче в темінь, —
Ми ж то мусим видіть, де ми,
Хто ми із надлюдським болем.

Проклинаємо неволю
На своїй, на хлопській мові,
Тож засієм рідним словом,
Мої други, спільне поле.

Не по-панськи, абецадлом,
А своєю заговорим
І постанемо над горем, —
Будем цвіткою, ковадлом,

Піснею, зерном чи плугом,
Будем всім, чим маєм стати,
• Лиш навчила б мудра мати
Не коритися наругам.

Станемо міцні, мов кремінь,
Як засієм, як поборем.
Світи, зоре, на все поле, —
Маркіян шепоче в темінь...

2

Маркіянове поле, Маркіянове поле,
Я вклонюся тобі, українська доле,
Я горджуся тобою, бо з трьох колосків
Народився і зміг возвестися наш спів.

Він і думать не смів, як вертався домів
Попри поле оце, що почують наш спів
Всі народи землі у космічні роки,
Що світитимуть нам всі небесні зірки,
Що дзвенітиме слово його і Франка,
Як весняна лунка повновода ріка,

Що воздасться йому, патріоту-поету
Із підлиських висот, до народного злету.
Тут поета стежки, біла вічна гора,
Тихих роздумів час, як осіння пора,
І надіями сповнене, радістю й болем
Маркіянове поле,
Маркіянове поле...

3

На Білій горі пасуться вітри голубі космічні,
На Білій горі зійшлися пекучі земні вітри
І дують в усі шпарини, зухвалі, нестримні й вічні...
Мій друже хоробрий, міцно скрути їх, перебори.

Нехай у соснині гріються біля тремкої ватри,
А ми на горі, на Лисій, побачимо цілий світ.
Те біле село Підлисся, поетове поле — варті,
Щоб ніжно на них дивиться скрізь сизі тумани літ.

Дороги — немов потоки, що рвуться до океану,
Стежини людської пам'яті в тернах і в ковилі,
Та діти мої й онуки ніколи не перестануть
Вклоняться і дивуватись праотчій оцій землі.

На Білій горі збираємо квіти, зірки і трави,
На Білій горі високій ще дужчі стаємо ми.
І нашу цвітку-веснівку і добру отецьку славу
На Білій горі від стужі ми заступаєм грудьми.

ДВАДЦЯТИП'ЯТИРІЧЧЯ «ШАШКЕВИЧІЯНИ»

Цим числом «Шашкевичіяни» кінчаємо 25 років праці нашого збірника «Шашкевичіяна». Ідея видавання його як також ідея оформлення Заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі зродилася вслід за масовими святкуваннями 150-річчя від дня народження Поета Пробудителя яке проведено в діяспорі в 1961 р. надзвичайно велично. Прямо не було більшого чи меншого українського скупчення в діяспорі, щоб не відбулася більша чи менша розміром імпреза для звеличення того, який воскресив український народ на ЗУЗ із мертвих. У всіх цих святкуваннях просвічував головний мотив — зберігати українську мову в поселеннях, щоб велика українська діяспора наслідком асиміляції оточення не стала великою українською немовою. І так у Вінніпезі, де був споруджений пам'ятник

Маркіянові Шашкевичеві в рр. 1943-1944 (в сторіччя від дня смерти поета), де працювало культурно-освітнє Т-во «Рідна Школа» Маркіяна Шашкевича, як теж, де планувалось спорудити парк Маркіяна Шашкевича, за ініціативою Української Вільної Академії Наук українська громадськість вирішила в дні 21 жовтня 1962 р. оформити Заповідник Маркіяна Шашкевича, якому за офіційне відкриття прийнято дату 6 листопада як дату народження Маркіяна.

В підсумках святкувань 150 річчя від дня народження Пробудителя звернено теж очі на землі рідного материка української діаспори, де відмічування 150-річчя було обмежене до кількох локальних виявів та проведене без величнього національного кольориту. Це далеко не було співмірним часам австрійської займанщини а навіть часам польської окупації. Однак навіть і ці скромні спроби Львівського університету та його ректора натрапили на великі перешкоди.

З приводу такого трактування справи вже в першій відозві Заповідника Маркіяна Шашкевича «До Української Спільноти у Вільному Світі» писалось, що «Українській спільноті в діаспорі приходиться теж зберігати, вирощувати та захищати зокрема ті вартості, що зараз в підсоветській дійсності в Україні вони ізольовані, викривлювані, а в багатьох випадках в безоглядний спосіб нищені. Йдеться тут про вартості, що є невідлучними складниками української духовності, історії, науки, мистецтва й культури взагалі». Саме цим цілям став служити Заповідник Маркіяна Шашкевича та його видання.

Вже в першому році праці Заповідника Маркіяна Шашкевича виявилось, що цикльостилевий бюлетень «Шашкевичіяни» треба заступити чимсь гідним і тривкішим. Наслідком цього постав збірник «Шашкевичіяна» сучасного формату, який в цьому році кінчає 25 років праці. Його перше число появилос в листопаді 1963 року.

Сторінки «Шашкевичіяни», як заповідалось в першому програмовому числі, були відкриті найперше дослідникам творчости М. Шашкевича, а в дальшому його ролі в літературі та в національному відродженні українського народу. На її сторінках стали передруковуватись унікальні видання про Маркіяна, які ставались бібліографічною рідкістю. «Шашкевичіяна» стала реєстратором архіву й бібліотеки заповідника. Вона теж стала лучником між членством заповідника та його добродіями. Вона стала інформатором про хід праць в перебудові пам'ятника поета та в організуванні парку ім. М. Шашкевича. «Шашкевичіяна» допомогла віднайти балканську лінію Шашкевичів, в якій зберігається багато родинних пам'яток цього славного роду. В «Шашкевичіяни» відмічувано найменшу деталь, що стосувалась текстології творів Маркіяна та його національного культу.

В одному тільки не вив'язалась редакція «Шашкевичіяни». В началі було поставлено, що журнал, чи збірник появлятиметься в листопаді й червні, місяцях народження і смерті Пробудителя. Тут ми не видержали. На це склалось декілька причин. Одною із них було те, що праця біля

«Шашкевичіяни» часто спадала на одні руки не тільки в редакції, але теж і в адміністрації. Другою причиною були фінанси, зглядно їх брак. Мимо цього нам вдалося видати два томи збірника. Перший охоплював роки 1963-1972, а другий роки 1973-1988; разом понад 800 сторінок друку, що є свідомством великої праці тих, які дослівно безкорисно трудилися на цьому редакційно-видавничому відтинку впродовж 25 років. Ці два томи збірника повністю виправдують цілі організаторів заповідника Маркіяна Шашкевича зперед 25 років.

Ми зобов'язані тут наголосити, що ці успіхи завдячуємо теж ентузіястам культу о. Маркіяна Шашкевича, які крім доброго слова заохоти та членської дисципліни, були щедрими в пожертвуванні фінансової допомоги та в поширюванні шашкевичівських видань. Це їм завдячуємо те, що крім «Шашкевичіяни» ми зуміли видати шість випусків «Бібліотеки Шашкевичіяни». Ми теж перевидали «Русалку Дністрову» з обширним вступом в п'яти чужих мовах (англійській, французькій, німецькій, еспанській, португальсько-бразилійській), як теж опрацювали й підготували до друку «Маркіян Шашкевич — біо-бібліографічний покажчик», в якому вказано документально як на Рідній землі обкрадається, викривлюється й замовчується творчість й культ Маркіяна Шашкевича.

Всім нашим співробітникам на 25-літньому шляху «Шашкевичіяни», дослідникам і авторам, як теж всім добродіям, які спішили з матеріальними жертвами на папір, друк і поштові оплати велике спасибі з глибини серця.

Маємо надію, що в обличчі трагічної мовної й культурної ситуації на Україні, наша співпраця й жертвенність повинні ще більш скріпитись.

Михайло Г. Марунчак

ДО 150-РІЧЧЯ «РУСАЛКИ ДНІСТРОВОЇ»

(СЛОВО БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА В ВІННІПЕЗІ, 25 ЛИСТОПАДА 1987 РОКУ)

Ми зійшлися сьогодні, щоб відзначити велику дату в нашій історії, 150-річчя появи «Русалки Дністрової» Маркіяна Шашкевича, і щоб заявити нашу причетність до його ідеалів.

Належить велика шана тим людям, що спорудили цей пам'ятник великому Маркіянові, який вогнем свого серця й ума спричинив пожежу душ і думок південно-західних русинів, щоб їх очистити й, щоб вони передали цей вогонь своїм нащадкам. Хвала їм за те, що вони не погасили Маркіянового вогню в чужих океанах, заховали його полум'ям від вітрів і

на новій землі запалили його ватру, що горить до сьогодні; що зберегли Маркіянове слово й свою першу школу, отут на Пойнт Даглесі, назвали його іменем, а цей пам'ятник поставили як постійну пригадку про свій обов'язок до предків.

Це були люди без великої освіти, але люди шляхетні, що мали грамотність серця і вміли шанувати своїх великих людей. Цей пам'ятник, це подяка за Маркіянову іскру, за те, що на своїх тремтячих долонях приніс народові його чисте слово з припорошених книг львівських бібліотек, з курних селянських хат, з народної пісні й сам заговорив тим словом з амвону львівської церкви і тим словом склав австрійському цісареві Францові привітання в день його народження — вчинив принижену мову панською мовою. Цей пам'ятник, це вияв вдячності за те, що Шашкевич підніс голову здеклясованого селянина й льяольного чужій владі інтелігента й сказав їм дивитись не в землю, а прямо в вічі свого пана і в сонце. Сказав їм встати з колін, випрямитись на повну височінь і згори подивитись на свого гнобителя, що держав ключ до його церкви, — що вкрав йому честь. Сказав їм переродитись з похилого соняшника в Підлисецького дуба й заспівати свою пісню не півголосом, а на повні груди, щоб вона стрясла мурами страху, заскоружлості й провінційности, щоб перервала летаргію, і щоб галицький русин усвідомив собі, що він — «не неволі син».

Шашкевич усвідомив свій народ, що його гідність не мертва, що вона приспана, що вона прикрита хмарами темноти, а ті хмари можна розігнати самопізнанням. Він йому пригадав, що без пізнання себе людина завжди ходитиме з похиленою головою й говоритиме пошепки або зовсім мовчати; що вона в своєму безсиллі буде безнастанно битись, мов риба без води, буде пручатись та бунтуватись, і вкінці попаде до рибальського коша; що знання себе це сила. І ця давня мудрість стала центральною філософією літературної і громадської праці Маркіяна Шашкевича, мудрість на яку народ серцем чекав.

На головному місці Шашкевич поклав рідне слово як національну візитівку, по якій будуть пізнавати хто той народ і яка його душа. І зробив це слово ключем до другого джерела самоосвідомлення — до вивчення свого минулого й сучасного, до його культурних досягнень, їх місця в культурному світі й знання мудрости своїх великих мислителів, — словом, знання всіх великоднів національної історії. А третім джерелом відродження, джерелом доступним усім прошаркам народу, Шашкевич уважав народну пісню, народний звичай, народне мистецтво й культу народу, бо там у різних видах заховані національні духовні смаки, національна етика й національний талант. Усі ці елементи, — як джерела, як річки, — Шашкевич зібрав у своїй «Русалці Дністровій», наче свої заповіді й дав їх до рук своїм сучасникам і нам. Уже 150 років «Русалка Дністрова» є українським «старим завітом» і джерелом для написання нашого «нового завіту». І хоч вона архаїчна своєю мовою й формою, — вона модерна своїм духом і актуальністю, трагічною актуальністю, бо до сьогодні в Україні не розв'язано Шашкевичевих питань. І сьогодні Шашкевичево слово не має консти-

туційних прав офіційної мови республіки; молодих громадян республіки — дітей і учнів відпочується в школах вивчати рідну мову. Українську мову практично виключено з викладових заль університетів, інститутів, Академій наук та державної адміністрації. Щогірше, мову народу республіки свідомо, за директивами, принижується й очорнюється партійними чиновниками й самими учителями. Це ж робиться із минулим України, з її історією й культурою й деформується її в інтересі всесоюзних російських аспірацій. Пляново нищиться або занедбується культурні пам'ятки, яких не вспіли, або не змогли вивезти з України. Не поспішає розв'язати цього стану й не бажає конституційно узаконити національної рівноправности сучасна «гласність», а навпаки, дозволяє міністерству освіти республіки, всупереч критиці й протестам, продовжувати виключування української мови з навчальної системи та обрізувати фонди шкільних бібліотек на українські видання й українську періодику. Не реформується перестарілих тенденційних програм навчання української історії й літератури. Цієї, явно русифікаторської психози, не зупиняє партія, одинока інстанція, що має авторитет це зробити формою закону чи декрету, а навпаки, дає власть російському націоналізмові на українській території і бувшій українській економічній бідності, яка сьогодні займає ключеві позиції, з вдячності за посади й гонорари перевиконувати свої завдання. Понад рік «перебудови» нічого конкретного для національного питання не приніс. Дозволено, на сторінках преси, говорити про національні рани, але лікувати їх не дозволяється.

Тому перед нами великі завдання. Кожне наше діло тут, кожне наше слово в обороні нашого народу є для нього великою моральною підтримкою й надією. Цього свідомі наші антисили й тому проти нас, помимо «гласности», дальше організуються напади й очорнювання, щоб нас і нашу працю компромітувати перед західним світом, а їм несвідомо й свідомо помагають середники масової комунікації й наші перфектно зорганізовані співгромадяни, які мають у тому свої власні групові й національні інтереси.

Ми часто відчуваємо, що ці сили більші від наших плечей, що вони ранять наших дітей, що вони часто захитують нашу віру в перспективність нашої праці, але нам не вільно впадати в апатію, згаряти, бо якраз ціллію цих вигаданих очорнень є зневірити нас у свої сили, у свою правду. Кожний з нас відчуває часто втомлення від вічної боротьби з фальшем, від вічного виправдування себе перед тими, що не варті такого виправдування; перед різної барви політичними спекулянтами й групами, що створюють навколо нас різні міти, щоб рятувати свою расову екзистенцію й користати в політичній торгівлі. І тому нам, зокрема тепер, потрібно більшої відпорности, треба більшої свідомости, що ми морально вище від різних газетних імен і передовиць, від інформаційних агенцій, що стараються закривати перед моральним світом чийсь і свої чорні діла.

Щоб ефективно протидіяти цьому; ми мусимо розбудувати в собі відвагу й самопошану; не розсіватись, а об'єднуватись в одну силу. Ми

повинні бути добрими, а не добренькими, свідомими, а не свідоменькими й вмiти розрiзняти хто наші вороги, а хто ворiженьки, бо будемо в вiчному конфлiкті з свiтом, будем iсторичним анахронiзмом.

Може це трагiчний парадокс, але ми щасливі, що вмiємо зберiгати й вiрити в мiти, бо в них наша точка опертя, джерело сили й самозбереження. В нашої ситуації це дуже багато, але не досить, бо мiти це життя тим, що було; це в основному акт серця, химера, що спосiбна хилитись пiд кожним сильним подувом вiтру. Бо серце, як сказав Шашкевич, треба зодягнути в просвiчений розум — у дiяльнiсть.

Часи грецьких богiв, що крали вогонь вiд Зевса й давали людям, минулись. Ми живемо в часах, коли Зевсiв вогонь треба самому брати, запалюватись тим вогнем i палити людське зло. Не чекати вiд наших Зевсiв, щоб вони вийшли з бронзи й говорили за нас, але вивчати й аналізувати секрети їх сили; не пасивно вiрити в них i молитись до них, але бути рибалками й апостолами їх вчення.

На закiнчення хочемо сказати, що цей вогонь iснує в кожному з нас i його треба час-до-часу роздувати. I коли ми маємо людей Шашкевичевої самовiдданости, людей, що вмiють вiддано любити свiй народ i вiрити в нього, коли ми змогли не згорiти в вогнях пекла нашого сторiччя, то ми маємо силу, велику силу. Не забуваймо про це!

Ярослав Розумний

о. Микола Матичак

ЗАПОВІДНИК О. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

при Свят-Покровськiм Храмi в Галiфаксi*)

ІНІЦІАТИВА Й ПІДГОТОВКА

Коли минулого 1987 р. звiдомлялося, у Великодньому числi нашого «Зв'язкового Листка» про ювiлейний дар «Русалки Днiстрової», в зв'язку iз появою гарної грамофонної платiвки «Божественної Святої Лiтургiї», виконаної нашим Мiшаним Хором СУМ з Манчестер цiєї ж щасливої назви i присвяченої Великому Ювiлесєві: 1000-лiття Хрещення Руси-України, то саме тодi зродилась творча iдея, щоб у просторiй церковнiй залi iз численними прибiчними примiщеннями при нашiм Свят-Покровськiм храмi з Галiфаксi, влаштувати особливий пам'ятник цього ж Тисячолiття — ЗАПОВІДНИК (Архiв-Музей) о. Маркiяна ШАШКЕВИЧА — духовного пробудителя Галицької України. А мотивуючою нагодою до цього стало 150-лiття вiд появи його «Цвiтки дрiбної» — першої книжки в українськiй мовi «РУСАЛКИ ДНІСТРОВОЇ», виданої в Угорщинi в 1837 р.

До успiшного здiйснення цього ж почину послужили минуло-рiчнi вiдвiдини у нашого Митрополита Максима Германюка у Вiннiпегу, iз його благословляючою заохотою познайомитись iз таким же Заповiдником та

міським парком о. Маркіяна в цьому ж канадському місці та з видаваним там періодичним журналом «ШАШКЕВИЧІЯНА», під редакцією д-ра М.Г. Марунчака.

Вернувшись додому із цих стимулюючих відвідин були скликані, дво-разово, дискусійні зібрання наших вірних парафіян в Галіфаксі, і хоч виявилось тоді чимало сумнівних голосів щодо можливостей та доцільности організування такої нової і додаткової установи, однак при Божій допомозі та відданій спів-праці гурту відданих робітників з «Божої ласки», започатковано в жовтні м.р. потрібні праці для ремонту, перебудови та відновлення цих церковних приміщень для цієї цілі. Було рішено, щоб в чотирьох фронтових кімнатах влаштувати: у двох центральних, злучених в одну більшу залю, музейний ЗАПОВІДНИК, а в двох прибічних: книгозбірню й адміністрацію.

Ці наполегливі роботи, власними силами, були дещо припізнені з причини несподіваних технічних труднощів. Запрошено нашого маляра В. Стеблину із міста Скіптон, до виготовлення кілька більших кольорових картин, а особливо пам'ятника на Білій Горі в родинному селі о. Маркіяна — в Підлиссю, а відтак нагробного пам'ятника у Львові на Личаківському цвинтарі, як рівно ж дві красні ікони: Ісуса Христа і Матері Божої в нашій народній носі. Додатково, цей здібний маляр намалював був красну картину нашого українського села, великий кольоровий портрет о. Маркіяна для прикраси фронтової стіни, та ще одну красну картину — двох наших народніх поетів-пробудителів: Тараса Шевченка і о. М. Шашкевича із їхніми поетичними книгами — для прикраси адміністраційної кімнати. Другий знова наш скульптор — Й. Глогівський з міста Лік виготовив був красну статуїрку-погруддя о. Маркіяна з білої порцеляни.

Рівночасно збирано документальні матеріали про життя і творчість цього відданого галицького священика, який хоч жив всього 32 роки, а залишив нам таку багату і безсмертну духову спадщину, якій головно завдячуємо нашу національну свідомість, що ми «не є рабів сини». Чимало цих цінних матеріалів (книжки, журнали, публікації, наукові статті, часописні звідомлення, тощо), одержано від нашого УКУ в Римі за посередництвом о. митрата І. Хоми, його ректора. Найбільше однак цих цінних експонатів одержано з Вінніпегу, від згаданого д-ра М.Г. Марунчака.

І ось, згідно з нашою приповідкою, що «кінець діло хвалить», цей наш красний Заповідник, із багатого книгозбірнею та окремою канцелярією, був урочисто відкритий і посвячений в НЕДІЛЮ, 13-го березня, ц.р., самим нашим новим Владикою-адміністратором Кир Михайлом Гринчишиним, з нагоди його пасторальних відвідин нашої Свят-Покровської Парафії, з участю около 800 наших Вірних з Галіфаксу та з до-околичних осередків.

При нагоді відвідин цього ж Шашкевичівського Центру в Галіфаксі можна набути нове Ювілейне видання «РУСАЛКИ ДНІСТРОВОЇ» із вступною статтю проф. Я. Розумного у п'яти європейських мовах.

ВІДКРИТТЯ Й ПОСВЯЧЕННЯ

Саме відкриття й посвячення Заповідника відбулося після урочистої Св. Літургії.

Після цієї ж Служби Божої всі учасники перейшли до прилеглої церковної зали, і відспівавши «Начало обичне» та простительний «Тропар», Владика Кир Михаїл провів святу молитву та символічно перетяв синьо-жовту стрічку при головнім вході до Заповідника. Відтак, під звуки Марійського гимну: «О, спомагай нас, Діво Маріє» покропив свяченою водою всі три приміщення Заповідника: центральне — музей, бічне — адміністраційне і друге бічне — книгозбірню.

Несподівано для нас Владика Кир Михаїл зволив доповнити свою літургічну проповідь ще довшим привітним словом в честь цього незабутнього Пробудителя національної свідомости в галицькій Україні. Відтак зробив ще впис до «пропам'ятної книги», в якій вписувались всі учасники.

Ці три приміщення Заповідника є досить оригінальні, змістовні та атрактивні, порцелянове погруддя о. Маркіяна, виготовлене нашим власним скульптором — Й. Глоговським. Під його постументом видніє розгорнена «Русалка Дністрова» — нового видання, із бічними ювілейними числами: 1837-1987. Нище них завіщено, в гарному обрамуванні копію привітного Листа Інституту Заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі. На цій же стіні розвішено чотири більші образи Князів нашої Церкви: Митрополита Андрея, Патріярха Йосифа, Митрополита Максима та Архієпископа Івана (Архипастиря скитальців) із цитатами їхніх висловів про о. Маркіяна (у побільшеному друці). На окремих двох підносах-таблицях розміщено зібрані світлини із життя і культу Маркіяна, та вийнятки із його поетичної творчости. На протилежній стороні видніють, у вглиблених місцях, дві великі кольорові картини: нагробний пам'ятник о. Маркіяна на Личаківському цвинтарі у Львові та високий хрест на Білій Горі у Підлиссі. Між ними є ще кольорова картина українського села зі стилевою церквою. Ці мистецькі картини були розмальовані також нашим малярем В. Стеблиною. Крім цих пам'ятників є там також дві великі кольорові ікони: Ісуса Христа і Матері Божої, розмальовані ним у вишиваному платті. Є вони справді великою окрасою цього ж Музею. При правій бічній стіні є влаштований нашими панями з Гуртка ОУЖ, «Куток українського народного мистецтва», а при лівій стіні є розміщені всі зібрані видання (книжки, журнали, статті тощо), про о. М. Шашкевича, а особливо вирізняється «Шашкевичіяна» з Вінніпегу. Їх доповнюють ще примірники нововиданої «Русалки Дністрової».

---

* В пресі української діаспори широко писалось про відкриття Заповідника о. Маркіяна Шашкевича при Свят-Покровськім храмі в Галіфаксі, Англія. Ось, що переповів про це в «Зв'язковому Листку» для вірних Помісної Української Католицької Церкви у Великій Британії (Душпастирства: Галіфакс Волвергамтон, ч. 2, 1988) о. Митрат Микола Матичак, ініціатор і творець цього культурного діла. На жаль, цю інформацію скорочуємо, з уваги на обмежені сторінки нашого журналу. Подаємо наші підзаголовки. Ред.

ОМЕЛЯН ОГОНОВСЬКИЙ

ПЕРШИЙ ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В 155 річницю його уродин

ВСТУП

Українська наука тісно зв'язана з ім'ям о. д-ра Омеляна Огоновського, професора львівського університету. З хвилиною, коли він заняв катедру української мови й літератури, почався в нас властивий розвиток усієї науки, котра до того часу лежала облогодом.

Щоби зрозуміти роль, яку відіграв Огоновський в культурному житті Галичини, треба пізнати бодай загально тло й обставини, серед яких прийшлося йому працювати.

В крайній матеріальній нужді й темноті перейшли галицькі українці по розборі Польщі в 1772 р., під панування Австрії. Австрійський уряд зачав займатися устроюванням народних шкіл. Одначе тільки подекуди заводив українську мову навчання. Українські священнічі кола добивалися, щоби запровадити до всіх народних шкіл українську мову, одначе ці заходи мали слабі висліди. Енергійну акцію в цьому напрямі попроварили крилошанин Іван Могильницький і митрополит Михайло Левицький, котрому врешті вдалося осуягнути те, що в школах, де вчилися виключно українські діти, подавано науку по українськи. Від того часу сітка українських шкіл розрослася, головню завдяки акції священнічих кіл. Щойно закон з 21. грудня 1867 р. дав можливість розвинути якслід українському шкільництву, бо признав рівноправність красвим мовам. Від 1874 р. запроваджено також українську викладову мову в середніх школах.

Священнічі кола від самого початку нашого побуту під Австрією робили також заходи, щоб австрійський уряд заложив духовну семінарію, в котрій моглиб учитися в рідній мові кандидати на священніків. Заходи ці робив єпископ Лев Шептицький. Коли після його смерті (1779) справа упала, занявся нею єпископ Петро Білянський; він у 1783 р. добився у цісаря Йосифа П. того, що заложено духовну семінарію у Львові, а в 1787 створено на львівськім університеті «Студіюм Рутенум» з українською мовою навчання. Про враження, яке викликала ця подія, ось як пише др. Іван Гарасевич: «Перший день місяця листопада 1787 р. є й буде пам'ятником у народнім житті галицьких русинів, бо в той день здійснилася найвища постанова: на філософії й теології відозвалися професори народним церковно-руським язиком!» Слушно отже нарікає др. Омелян Огоновський, що професори українці не використали якслід цієї нагоди й не викладали живою народною мовою тільки мертвою слов'янщиною. Це «Студіюм Рутенум» довго не існувало, бо його зліквідовано вже в 1809 р.

Наслідком змін політичних обставин у 1848 р. австрійський уряд мусів дати деякі полегші своїм народам; тоді на львівськиму універси-

теті відкрито знову катедру української мови й літератури. Одержав її Яків Головацький. Однак його виклади не стояли на висоті завдання; він не дбав про розвій рідні мови, а бажав впровадити до викладів російщину; в викладах ніколи не виходив поза добу старої літератури, а праці його мали характер радше політичний ніж науковий.

Заборолом просвітнього змагання українців стало «Руське Педагогічне Т-во», założене у Львові в 1881 р.; воно видавало педагогічний журнал п.н. «Шкільна часопись». Членом Т-ва і співробітником його журналу був м.ін. Ом. Огоновський. Позашкільну освіту провадила серед широких мас суспільности «Просвіта», założена 28.XII.1868 р. Т-во це постало на місце «Галицько-руської Матиці», котра затратила свій просвітньо-національний характер. Всі ці змагання українців до кльтурно-національного відродження коштували нашу суспільність багатом трудів, бо з усіх усюдів стрічали перепони; то з боку австрійського уряду, то з боку польського громадянства, то знову зі сторони сильного тоді табору москвофілів і врешті від своїх таки земляків. Так у загальних нарисах представлялося тло й обставини, серед котрих мав працювати Ом. Огоновський.

Коли Головацький уступив зі становища професора, катедру його заняв Огоновський у 1868 р. У виказі професорського складу львівського університету у шк. р. 1869/70 в зимовім семестрі знаходиться ім'я о. д-ра Ом. Огоновського професора української філології.

• ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ

Омелян Огоновський походив з давнього шляхетського роду, гербу Огоньчик. Уродився в Галичині, в селі Григорові, рогатинського повіту дня 8 серпня 1833 р. Батько Омеляна Михайло був там священиком. Відти перенісся потому до Чагорова, де й помер. Мати Омеляна Катерина з Шараневичів. Студії відбув Омелян у львівському університеті, на факультетах теологічних і філологічних. Висвятився в 1858 р., а в 1860 р. здав іспит на шкільного катехита. Докторат одержав 19.X.1865 р. Зразу був учителем академічної гімназії. Габілітувався на підставі праці: «Über die Praepositionen im Altslovenischen u. in der Ruthenischen Sprache», відтак одержав ступень звичайного професора університету 29.XI.1870. В шк. р. 1878/79 був деканом філософічного факультету. Краківська Академія Наук іменувала його своїм членом кореспондентом у 1881 р.

Праця Огоновського вже з характеру його становища була майже виключно наукова хоч зразу творив і як поет.

ПОЕТИЧНІ СПРОБИ

Вже в V. кл. гімназійній зачав писати вірші; на ниву письменства виступив у 1850-их рр., печатаючи свої твори в «Зорі Галицькій», у віденському «Віснику», «Галичанині» і ін. В альбомі «Галицької Зорі» з

1860 р. помістив вірш п.з. «Крест». Вже в перших поетичних творах пробивається у нього патріотизм. В поезії, нпр. «Руська піснь» («Галичанин», 1861) дає перегляд минувшини й оптимістично глядить у будуччину, вірючи в могутність праці й милосердя Боже:

«Гей чи довго ніч ще буде?
Чиж не завитає день?
Ту мов не живуть вже люди,
Ту сторчить лиш мертвий пень.
З Богом землю ту справляймо
Таж то нива отчини,
З Богом також в ню всіваймо
Зерна вірної весни!»

Крім віршів писав Огоновський ще драми «Федько Острожський» у п'яти діях і «Гальшка Острожська», перерібка попередньої драми. З-під його пера вийшов також поетичний привіт на відкриття українського театру в Народнім Домі 1864р.

На тім кінчиться його поетична творчість. Твори свої підписує псевдонімом Еміліян із Григорова або криптонімом О.О. і др. Ом. О. Розпрощавшись з поезією, віддається Огоновський всеціло українській науці, працюючи як професор університету, як журналіст і просвітнянський діяч. Його праця положила тривкі підвалини під дальший розвиток української літератури й науки.

НАУКА

Коли Огоновський заняв катедру української філології, відносини на університеті не були ідеальні; вправді студентів-українців було розмірно більше ніж тепер (статистика з р. 1869/70 виказує, що на всіх 1067 студентів українців було 442, поляків 480; з цього числа 291 студіювало теологію а 151 світські виділи, поляків припадало 61 на теологію, а 419 на світські виділи), зате відносини між професорами лишали багато до бажання. Ще не так давно професорів українців уважали за людей «нищої категорії», вочи не мали таких прав, якими користувалися професори поляки, чехи й німці. Їх згірдливо називали «Вінкельлерер» (покутні учителі), а студії, котрі вони провадили «Вінкельшулен». За часів Огоновського противенства вже не були такі гострі, але все таки він мусів боротися з професорами поляками й німцями за права української мови. Огоновський стрічав на кожному кроці перешкоди, його не допускали до тих гідностей, котрі йому належалися з огляду на його вік і наукові заслуги. Катедра української філології була в занедбанні, становище професора в таких обставинах було важке й відповідальне: воно було удокументуванням самостійности української мови, доказом, що вона надається до наукового трактування. Професор мусів здати собі з цього ясно справу; поставити українську мову на відповідний науковий рівень, а в тих часах це не була легка річ. Огоновський

не застав ані джерела, ані жадної навіть найменшої підготовки до наукового трактування свого предмету. Діяльності його попередника Головацького не можна числити, бо вона до нічого не довела в тім напрямі. Огоновський не мав під рукою праць ні про живу українську мову, ні про її діалекти; не застав також жадної наукової методи свого предмету. Це все мусів він сам виконати. Солідне наукове підготування, яке поглибив слуханням викладів славних віденських професорів Мікльошіча, Фрідріха, Мілера, Валена й Гофмана, допомгло йому в виконанні цієї величезної праці. Недармо один з біографів Огоновського назвав його «одним з найбільших представників науки й суспільного життя в Галичині». Огоновський опрацьовував старанно свої виклади й виголошував їх гарною мовою. Він старався притягнути якнайбільше слухачів і заохотити їх до студювання рідного письменства. Тим пояснюється поетичний стиль його лекцій, які стягали поважне число слухачів. Тоді перший раз пролунала жива українська мова з катедри львівського університету. Виклади Огоновського стояли на високому науковому рівні. Огоновський не запускався в безосновні теорії й гіпотези, які моглиби служити тільки для ефекту. Він старався подати слухачам тільки те, що було науково ствержене й мало безсумнівну наукову стійність. Розуміючи, яку важну роль в студіях відіграють «семінарі», дбав про те, щоб такий семінар відкрити при кафедрі україністики. Це йому остаточно вдалося й у 1887 р. побіч викладів Огоновський провадив вже семінар. Все це робив для добра своїх студентів, з котрими лучили його близькі й теплі взаємини.

Наукова діяльність Огоновського була різнородна; писав статті, розвідки, рецензії, шкільні підручники, праці різних розмірів не тільки українською, німецькою, польською й латинською з обсягу мовознавства й літератури. Важніші мовознавчі праці Огоновського слідуєчі:

1. «O przyimkach w języku starslowianskim, ruskim i polskim».
2. «Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel».
3. «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache».
4. «O najważniejszych właściwościach języka ruskiego».
5. «Lingue palaeoslovenicae specimina quaedam e monumentis ab A. Vostokov et Fr. Miklosich collectis in usum studiorum edidit Aemilianus Ogonowski»
6. «Грамматика руского язика» і ін.

На увагу заслуговують рецензії на праці Мікльошіча: «Vergleichende Stambildungslehre der slavischen Sprachen» і «Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen Sprachen». — Огоновський писав також рецензії на праці Житецького і інш. До мовознавчих праць Огоновського треба зачислити також вірцеве видання «Слова о полку Ігоревім», текст, переклад і коментар. Видання це не стратило своєї вартости ще до сьогодні. Цілу низку праць посвятив Огоновський різним питанням української літератури як: Шевченкові («Критично-естетичний погляд на декотрі поезії Т. Шевченка», «Погляд на важніші думки Шевченка») і Маркіянові Шашкевичеві; крім цього давав огляди української

літератури «Погляд на історію руської літератури в часі татарщини», печатаний у «Шкільній газеті» з 1876 р. і «Погляд на історію руської літератури від татар» («Зоря» 1881). В «Зорі» помістив Огоновський і свою найбільшу працю п.н. «Історія літератури руської», яку відтак видав окремою книжкою. Та праця це вершок наукових досягнень Огоновського. Вона тривко записала його ім'я в історії нашої культури.

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ РУСЬКОЇ

Зав'язком історії літератури Огоновського були його університетські виклади, котрі він опісля випрацював дуже основно й докладно. Його історія літератури вийшла в 5 томах і 7 частинах. Вага її передовсім в тому, що це була перша історія української літератури. Автор не мав за собою майже жодної традиції в цьому напрямі. Він вложив у неї весь засіб своїх сил, енергії, праці та знання. Огоновський перший піднявся труду написати повну, систематичну історію нашої літератури. Перед собою мав тільки короткі огляди української літератури: «Огляд історії руської літератури» в «Правді» з 1868 р., написаний на підставі Пипіна, «Історія южнорусского письменства» — Прижова в «Правді» з 1870 р., «Отчити з історії русько-українського письменства ХІХ в.» — К-го в «Світі» 1881 і Пипіна-Спасовича: «Історія слав'янських літератур». Були ще згадувані вище два огляди української літератури самого Огоновського. У вступі автор пояснює становище українського народу і його мови до російщини. Огоновський виразно й недвозначно підчеркує політично-культурну окремішність українського народу. Виступає гостро проти Росії, котра, як «молодший але дужчий брат присвоїла собі назву «Русь», користується нашою стародавньою літературою і голосить світові, що Русь-Україна є настоящою Росією... (I, 6). Далі Огоновський збиває погляд про єдність української й російської літератури в старій добі:

«Літературу русько-українську уважасмо окремою від літератури російської тому, що народність українська сьть окремою від народности російської (I.8.) Наша мова являється передареопагом Європи неподвижним доказом нашої національної самостійности. Дивовижними являються вискази тих недовчених політиків, котрі нашу мову зовуть парічем (I. 14).» (К. б.).

2. Це становище викликало протест деяких російських учених; між іншими, Пипін у «Вестніку Європи» з 1890 р. закидав Огоновському «тенденційність» і стремління до українського «сепаратизму». Огоновський збивав тези Пипіна у своїх статтях. Належав він до партії чи радше струї народовецької. Народовці «присвячували свої труди народові тай придержувалися тої народної програми, котру галицько-руські патріоти висказали в першій відозві Головної Ради (заснов. 1848 р.) до руського народу». (Іст. літ. II, 44). Огоновський не раз говорив: «програма народовців є моєю програмою». Він закликав до витривання в своїх переконаннях:

«Не покинуть отже святощів народних українці, хоч їх патріотизмові ругаються московські панселявісти. Ніяка сила в світі не здужає винародовити нашого народу!.. (I. 15, 16).

Огоновський ворожить своїй батьківщині кращу будучність, захоплюючись її величчю:

«Справді велика руська мати! Вона займає поважне місце в родині слов'янській а чейже небавом діждеться лучшої долі і жизни національної. Будучи неначе серцем в величній тілі Слов'янщини.» (I, 16).

В I томі своєї історії літератури коротко обговорив стару літературу перед Котляревським; в II томі обговорив Ів. Котляревського і Маркіяна Шашкевича як також інших поетів, в III томі Гр. Квітку і повістярів, в IV томі етнографів. На вступі кожного тому дав історично-літературний огляд загального характеру й погляд на літературний стан інших слов'янських народів. Відтак займається поодинокими письменниками, даючи їм життєписи, використовуючи всі можливі джерела й матеріали, аналізуючи їх літературну творчість і оцінюючи становище даного автора в українській літературі. Власне у невсипущім громадженні фактичного матеріалу, який відноситься не лише до літератури, але до всіх ділянок українського культурно-національного життя, лежить одна з головних підстав вартости праці Огоновського. До неї ще довго будуть звертатися дослідники українського культурного життя і все найдуть в ній невичерпаний скарб подробиць, котрі кидають світло на це життя.

Огоновський дає дуже влучні, високопоетичні характеристики письменників, вміючи підхопити їх властиве обличчя. На зразок наведу характеристику С. Руданського:

...Порвалось цінне намисто і порозсипувалися дорогі жемчуги: деякі найшлись сейчас і збереглись од загибелі, інші ж покотились геть далеко так, що годі їх досі зібрати». (Іст. літ. II, I, 329).

ОЦІНКА ШАШКЕВИЧА

Спеціальну увагу звертає Огоновський на галицьку літературу, зокрема на особу Шашкевича:

«І п'ятдесят літ минуло від того часу, як в Галицькій Русі ринуло живучою волюю з керниці, котру в давній давнині заткано із-за того, що струя каламутної ріки здавалась бути лучшою, ніж водиця з чистого джерела. П'ятдесят літ минуло від того часу, як Маркіян Шашкевич живим словом «Русалки Дністрової» подолів мертвоту давнього літературного напряду і став творцем нової доби словесного життя в Галичині. Спершу те джерело живучої води пилило в нашій батьківщині незаметно, та аж в 1848 р. стало воно ліком цілющим для всієї громади руської, що досіль томилась спрагою і побивалася всілякими невзгодами національного й суспільного побуту. Та її піде правди діти, літературне життя текло б у нас широкою струєю, коли б всі Русини черпали воду із своєї батьківської керниці. Одначе найшлись перевертні, що усю рідну криницю намагаються засипати камінням, позаяк їм краще подобається пронорина у могучого сусіда. Але ж годі тепер заткати джерело води живучої! — годі занастити слово живе, що

мимо всіляких перепон розвивається гарно в рідній літературі. Проте русинові народовцеві не сумувати із-за невзгодин суспільного життя! Справді треба нам кріпнитися духом і жити в тій надії, що як мине других п'ятдесят літ, в розвою нашого життя літературного, при батьківській криниці води живої буде красуватися велична святиня народної слави, в котрій геній Маркіяна святкуватиме з «Русалкою» столітню річницю свого весілля». (II, 2, стор. 392-93).

ПІДСУМКИ

Крім добрих сторін має література Огоновського і слабкі. Сюди належить передовсім брак методи в опрацьованні зібраного величезного матеріалу. Література Огоновського це властиво ряд коротких монографій поодиноких авторів. Автор через брак перспективи не добачує прагматичного зв'язку поміж поодинокими літературними явищами й їх історичного розвою. Огоновський трактує також подібно всіх авторів і через це вони виходять менше-більше подібні до себе, хоч часом вміє дати дуже влучну характеристику, як це бачимо у Руданського. Хиби ці уступають однак перед додатними сторонами історії літератури Огоновського. Виправдує той факт, що це була «терра інкогніта» і все, що автор зробив, мусів робити сам.

Кінчаючи характеристику наукової діяльності Огоновського, треба зазначити, що він, Желехівський, автор словника й Левицький, автор галицької бібліографії, поклали тривкі основи під будову нашої науки. З науковою діяльністю Огоновського тісно лучиться його педагогічна праця як автора шкільних підручників для середньошкільної молоді. Видав він кілька разів д-ра Фердинанда Шульца, «Книжку для вправ в мові латинській», «Граматіку руської мови», «Хрестоматію староруську» і інші то є дуже потрібні і не злі речі.

Тодішнє українське життя вимагало від інтелігенції всебічної праці. Огоновський ангажувався у всіх ділянках праці, був членом всіх укр. товариств: «Наукового Т-ва ім. Шевченка, «Руського Педагогічного Т-ва», «Інституту Народного Дому», «Просвіти» і інших. Крім цього мав гідність радника Митропличої консисторії з крилошанськими відзнаками.

ДОВГОЛІТНІЙ ГОЛОВА «ПРОСВІТИ»

Найбільше заангажувався Огоновський в праці просвітянській, як довголітній голова Т-ва «Просвіта» у Львові. Дня 31 травня 1877 р., дев'ять літ по заснованню «Просвіти», вибрано Огоновського її головою й він 18 літ сповняв совісно й безкорисно свої обов'язки. Ось що пише сам автор «Історії літератури» про свою діяльність в «Просвіті».

«В тім то р. 1877 перебувала «Просвіта» тяжке лихоліття. Саме тоді відбувалася нагітка за соціялістами; відтак деякі русофіли намагалися підкопати повагу «Просвіти» між людом, голосячи, що книжки, видані сим

товариством, суть властиво заборонені, нігілістичні, що ті книжки бувають при ревізіях конфісковані і наводять на людей підозріння властей. Але правда вийде все як олива на верх. Всякі клевети замовкли супроти горючого патріотизму і безкорисної праці членів товариства в хосен руських селян і міщан. Ідея національності стала животворчою силою, що й байдужих Русинів здвигала від апатії до любови народних святощів. А вже найкращу нагороду за свої просвітні труди одержало це товариство дня 2 вересня 1880 р., коли руські товариства повітали цісаря Франц-Йосифа I. у великій залі «Народного Дому». Цісар, розвідавшись у голови (Омельяна Огоновського) про діла т-ва і дізнавшись, що багато тисяч популярних книжок розходить щорічно поміж люд руський, зволив із-за того заявити справдішній подив і замітив: «Це товариство вельми хосенне» (...Ein sehr nutzlicher Verein) (Істор. літер. II, I, стор. 87-88).

Огоновський випустив у світ дійсно велику кількість популярно-наукових книжок. «Просвіта» розвинула за нього широку діяльність, закладаючи філії по містах і селах. Огоновський вистарався про матеріяльну підмогу «Просвіті» і від галицького сойму і з записів та фундацій і з вкладок членів; за час його діяльності число членів зросло з 326 на 6,700. У добрих і лихих хвилях товариства Огоновський все стояв в перших рядах і муравлиною працею й посвятою зумів поставити це товариство на вершок його завдання.

У розгарі праці постигла його смерть, дня 28 жовтня 1894. Похорон відбувся 30 жовтня при участі величезних мас суспільности, духовенства, професорського складу й депутацій різних товариств. Над могилою промовляли: о. Д. Тянячкєвих, посол В. Барвінський, декан філософічного факультету проф. Йосиф Пузина, проф. М. Грушевський, проф. І. Верхратський, посол Пігуляк з Буковини й студент О. Макарушка.

Вже сучасники Огоновського зуміли зрозуміти його величезне значення й оцінити його заслуги. Смерть його оплакали не тільки галицькі українці, але й буковинці та на наддніпрянці, котрі прислали вінці на його домовину. «Діло» з 29 жовтня 1894 р. так пише у некрологу про заслуги Огоновського:

«Не стало д-ра Ом. Огоновського, одного із найілучших синів України, котрого від десятка літ всі ми привикли бачити в ряді перших подвижників наших, не лиш на полі науки, але також на полях практичної, органічної роботи для нашої справи народньої... не стало мужа кріпких непохитних пересвідчень національних; чоловіка з характером і з відвагою, завжди неустрашимо постояти за кожну справу народа. ...не стало мужа рідких чеснот товариських і особистих».

Не менше теплі згадки помістили й інші тодішні українські часописи, розуміючи вагу діяльности Огоновського.

В.Б.

ІНШОМОВНІСТЬ: ОМЕРТВІННЯ ДУХОВНОСТІ

Чому рідна мова найкраща, чому її не може замінити жодна інша, чому відмова від неї призводить до духовного зубожіння, навіть драми індивіда.

Людина — творіння природи, конкретних природно-кліматичних умов, у яких вона живе віддавна і які становлять її національну територію, має в цілому індивідуальний характер, то в цій особливості вона проявляється і в духовному народі та окремої особи — своєрідності, мови, психіки, світобачення і т.ін.

У цьому взаємозв'язку й полягає розгадка визначальної ролі саме рідної мови в гармонійному розвитку індивіда і народу загалом. Будучи інобуттям тієї ж природи, що й духовний комплекс народу, рідна мова містить абсолютний набір засобів для його вираження. Між нею, мовцем та його духовним світом існує, таким чином, повне взаєморозуміння.

Коли ж індивід переходить на чужу мову, то при цьому він міняє лише засіб вираження своєї духовності, а сама вона як така залишається без змін.

Тут і виникає конфлікт несумісності запозиченої мови з духовністю індивіда, як явищ різних сфер. Ситуація нагадує «взаємини» двох іноземців, котрі не можуть порозумітися між собою, хіба що один, скажімо, француз по-німецьки, тобто на мові співрозмовця. Але при цьому він уже втрачає свою мовну суть і стає в цьому відношенні німцем.

Така глибинна особливість закономірностей природи. Кожен її об'єкт своїм змістом може переходити і переходить в безконечно різні форми, але при цьому він втрачає свої попередні властивості і стає носієм суті «об'єкта прописки».

Перетворившись у пару, вода втрачає свої властивості. «Заповіт» Шевченка, перекладений китайською мовою, вже «не розмовляє і не розуміє по-українськи». Будь-який автор, твір якого перекладено мовою, якої він не знає, не може прочитати і навіть опізнати свій витвір.

Цій закономірності підпорядкована і духовність індивіда, який повністю перейшов на іноземну мову, навіть споріднену. Маючи інший характер, цілком іншу природу, виражальних засобів, чужа мова не просто спотворює інородну для неї духовністю індивіда, як вважається, а повністю нівелює її особисту суть. Вона тут же наче робить китайський переклад «Заповіту» Шевченка, не давши йому й хвилини побуту у барвах рідного слова. Згубність такої операції очевидна. Встановлюється своєрідний окупаційний режим, в умовах якого чужа мова

постійно й абсолютно грабує духовні цінності і тут же вивозить їх за кордон.

У внутрішньому світі «окупованого» виникає постійний духовний дефіцит. Він вимушений перебиватися лише тими цінностями, що потрапляють до нього із зовнішнього світу. Звідси його жадоба до переймання чужих культурних цінностей — музики, літератури, мистецтва, одягу, інтерес до яких переважно дилетантний. Він же сам духовно безплідний, безликий, весь у сфері передусім матеріальних інтересів. При чому, в глибині душі байдуже ставиться як до батьківщини запозиченої мови, так і до рідної землі. Слід підкреслити, що і духовність не залишається пасивною в цьому конфлікті. Вона, в свою чергу, мов паяца, розмальовує чужу мову всілякими акцентами, невластивими їй мовностилістичними конструкціями, карикатурним живанням значення слів і т.д.

Розмаїта палітра анекдотів, побудована на особливостях «російської» мови в устах національних меншостей, особливо з числа азійських народів, — переконливе в цьому свідчення.

Сучасний стан російської мови, це наглядна картина спотворення її національними особливостями духовності, які вона покликана виражати як засіб інтернаціонального спілкування.

В контексті викладених міркувань ясно проступає визначальна роль гармонії рідної мови з духовністю і в психологічному аспекті, а тим паче для натур непересічних. Як глибокодумно зауважує Франко, саме тут слід шукати розгадку рівного поступу генія Шевченка і духовної драми Гоголя. Відмінність між ними справді різюча. У Шевченка духовність і мова — одного єства діти. Вони милуються одне одним, радіють одне одному. Рідна мова залюбки підставляє келихи свої аби душа поета наповнила їх болями, думами, тугою до волі, за рідним краєм і з безпосереднього щирістю виносить їх у великий світ, де вони стають на папері хоч сумними рядками, але на невимовне щастя Кобзареві.

А далі розливаються батьківщиною поета, по душах, розумах, серцях мільйонів співвітчизників, викликаючи у них своєрідну ланцюгову реакцію духа великого, помноженого на духовний відгомін цих мільйонів.

А в Гоголя?! Духовність його на глухо закупорена чужою мовою. Крізь її ґрати і замкнуті двері жоден звук душі в одежі рідного слова не може вирватися на волю. Чужа мова з холодною байдужістю м'ясника перекладом своїм відкидає на купу відходів своєї кухні найсуттєвіші притаманності його творчого єства. Вони здійснюються в душі «Апотеозою війни» Верещагіна, викликаючи жаль і біль.

І так впродовж життя!

Неминуче настає момент, коли перед внутрішнім зором письменника постала страхітлива картина побойща його духовності. Гоголь побачив, а вірніше підсвідомо гостро відчув: порівняно з тими

незбагнено прекрасними образами, які чужа мова зробила довічними в'язнями його душі, — «Мертві душі» — це мерзеність, обриддя. Як же такий похаб пускати у світ, коли ці прекрасні, казкові видива, сутність його художнього генія навки залишаться у замуруваній, світлій його душі. I — кидає у вогонь вже викінчений другий том «Мертвих душ».

Звичайно, мовлячи у слід за Франком, можна по різному пояснювати причину духовної драми Гоголя, але суть її саме у несумісності його духовності з чужою мовою.

Про це свідчить аналіза тих співвідношень мови і духовності, що їх подано вище. Це стверджують і особливості духовного складу індивідів, які з тих або інших причин повністю перейшли на чужу мову.*

---

*Стаття ця — це передрук з незалежного журналу «Кафедра» (ч. 2) від березня 1988, який є органом Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції (УАНТІ) в Україні.

Роман Горак

ТАК ДЕ Ж ТАКИ ВЧИВСЯ МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ?*

Василь Шурат у статті про Маркіяна Шашкевича надрукованій у 247-му номері газети «Діло» за 1911 рік на це питання відповідав так: спочатку Шашкевич учився у дяка в Білому Камені, а відтак він закінчив нормальну школу в Золочеві. Правда завжди прискіпливий до всього Василь Шурат цього твердження не закріпив ніяким документом, а зіслався тільки на слова священника в Білому Камені М. Копача, який твердив, що було саме так, як він каже. Тай не міг зрештою закріпити, хоч це твердження, на жаль, усталилось у літературі. Тим часом у Золочеві Шашкевич не вчився. Він 1823 року закінчив трикласну німецьку міську нормальну школу у Львові...

Взагалі на той час у Львові, великому місті, було тільки три нормальні школи: домініканська, міська та зразкова. В останній учився Я. Головацький та його брати. Директором цієї школи був Фердинанд Крамер, про якого Я. Головацький залишив теплі спогади. Про свого директора школи Франца Квіспіля Маркіян Шашкевич не залишив ні рядочка, як і, зрештою, не обмовився хоча б словом про вчителя релігії Йосифа Стшелковського, учителя «штуби» Михайла Левицького, учителя вищих класів Вінцентія Ляубера та його помічників Михайла Вітковського й Івана Ковнацького. Франц Квіспіль до 1820 року працював звичайним учителем школи, а відтак став директором. З 1823 році за зловживання різками та кулаками при навчанні дітей, що привело до

каліцтва декількох з них, сумнозвісному директору довелося розпрощатись з посадою, а на його місце було прийнято Теодора Гороновича.

У школі Маркіян мав гарні оцінки, переважно четвірки і тільки з перекладів із польської на німецьку мав відмінну оцінку. Школа готувала учнів до вступу в гімназію, а тому Шашкевич уже з маленьких літ вивчав латинську мову. Латинську — за допомогою німецької. Можливо не згадав нікого Шашкевич тому, що вже надто були похап-ливі вчителі до кулака і різки. Чи не про цю школу залишився спогад Маркіяна у віршах «Руська мати нас родила», та іншому не менш відомому вірші «Ти не неволі син!». У школі розмовною мовою була німецька. Свідectво про закінчення Маркіяном нормальної школи у Львові недавно знайшов науковий працівник ЦДІА УРСР у м. Львові Є.М. Гуменюк. Разом з ним він знайшов цілі в'язки документів, які раніше не були відомі дослідникам. Свого часу львівський історик О. Сушко, боячись, щоб ці документи не пропали в паперах львівської консисторії, вилучив їх звітти і заховав так, що про них не знав жоден дослідник. Документи пройшли через сотні рук, поки потрапили в ЦДІА УРСР у м. Львові. У в'язці, крім особистих документів М. Шашкевича та його рідних, є понад 100 аркушів, що стосуються спроби видати «Зорю», слідства над «Русалкою Дністровою», участі Шашкевича в підпільному русі і т.ін. Ці документи дозволяють не тільки глибше й ширше глянути на деякі моменти в біографії Шашкевича, а й по іншому подивитись на історію видання першої української книжки в Галичині, а також на ситуацію, яка витворилась, після її виходу.

Після нормальної школи, твердили дослідники, М. Шашкевич закінчив Бережанську гімназію у 1829 році. Цю думку заперечив Василь Щурат. В одній із статей він повідомив, що йому в канцелярії другої державної гімназії (німецької) удалося знайти каталоги учнів домініканської гімназії. Серед учнів, котрі вчилися у гімназії у 1823-25 навчальних роках, Щурат побачив ім'я Маркіяна Шашкевича. Отже, спочатку Маркіян учився у Львові в домініканській гімназії, а в 1825 році перейшов у Бережани. Де подівся каталог — ніхто не знав. Після довгих пошуків його вдалося віднайти у фондах Львівського обласного архіву. Тепер це справа І, першого опису, 1238 фонду. Одночасно з каталогом у цьому ж фонді та описі, як справу 2, було знайдено невідому досі дослідникам рукописну хроніку домініканської гімназії від початку її заснування. З неї можна довідатися, що тільки в 1826 році гімназія отримала нове приміщення, в якому розмістилися паралельні класи. Ця інформація особливо цікава, оскільки тепер уже не може бути сумнівів щодо приміщення, в якому вчився у гімназії М. Шашкевич. Це — сьогоднішня середня школа No. 8.

На дослідників чекають гори паперів у першому описі 81 фонду Львівського обласного архіву. Тут зібрані твори учнів домініканської гімназії, виписки найрізноманітнішого характеру, конспекти вчителів,

записки, конфісковані зошити того періоду, коли в гімназії учився Шашкевич. Чи вдасться знайти якийсь рукопис, що належить Шашкевичу? Зробити це нелегко, крихким став папір, вицвіло чорнило. Та й, зрештою, який тоді мав почерк Шашкевич? Усі ці питання чекають відповіді.

Нарешті після довгих літ пошуку вдалося віднайти одну з найцінніших пам'яток по Маркіяну Шашкевичу, про яку свого часу повідомив Василь Щурат. Мова йде про поминальну книгу села Підлисса. Її розпочав вести дід Маркіяна Шашкевича Роман Авдиківський ще 1778 року кирилицею. У цій книзі і весь рід Маркіяна. Свого часу В. Щурат привіз цю книгу в рукописний відділ Наукового товариства ім. Шевченка, де вона одержала номер 293. Повний опис книги та її значення дав В. Щурат на сторінках газети «Неділя» ч. 43-44 за 1911 рік. Після ліквідації товариства книга зникла з поля зору дослідників. Вважалося, що її уже давно немає. І ось її віднайдено — ЦДІА УРСР у м. Львові, фонд 201, опис 4-а, справа 100.

Віднайдені документи чекають на дослідників.

---

*Містимо статтю Романа Горака, шашкевичезнавця з України. Його цікаві дослідження над добою Маркіяна Шашкевича часто друкувалися в Львівському журналі «Жовтень». Там друкувався його роман-есей «Шашкевич» (1981), дискусійна стаття: «Підлисса чи Розваж» (1983) а в 1987 році (ч.9) «Так де ж таки вчився Маркіян Шашкевич?», яку саме передруковуємо. Деякі праці з ділянки шашкевичіани містив Горак в співпраці з Ярославом Гнатівим, як: «Запросини на жентицю» (1984), «Там, де народилася «Читанка» (1986), «Нестаничі Шашкевича», передрукована також в нашому журналі, (ч. 10 (38-39), 1984). Для читачів «Шашкевичіани» буде цікаво довідатися, що Р. Горак закінчив університет Івана Франка та аспірантуру при ньому. Він є кандидатом хімічних наук. Живе у Львові, і як довідаємося з літературних кіл, працює над повістю про Шашкевича «В сутінках».

Максим Бойко

КНИГА — ЗАЧИНАТЕЛЬ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ І БІБЛІОГРАФІЇ

«РУСАЛКА ДНІСТРОВА»; фотокопія з видання 1837 р., зі словом від видавців та вступною статтею й її перекладами на мову української діяспори. Вінніпег, Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича, 1837-1987.

«Світи зоре на все поле, поки місяць зійде», (Мотто: першого збірника «Зоря», 1833).

Береш до рук книгу, яка нагадує долю усього народу. Зродилася вона з уродженців княжої землі свого народу, а друкувати її мусіли переносити потайки через кордон до Будапешту і там оформити в духову зброю народу. Потоки народу переходять кордон не тільки для

кращого прожитку, але також із метою свobodно думати, писати і друкувати. Так було давніше, продовжувалося потім й так є тепер. Читачі по різному зустрінуть це видання, залежно від того, чи кожний з нас спроможний думками перенестися на півтори сотні років у добу етнографічного обмеження, що впливало на світогляд людини майже на всій території України. Так було також і в інших народів.

Від непам'ятних часів земля галицька була складовою частиною соборної України, а навіть успадковувала державну владу після зруйнування монголами княжої влади Київської держави. Тут була сформована Романом волинським досить стійка Галицько-Волинська держава. Історичні кордони рухомі в усіх народів. Тут була влада Польщі майже 400 років, а від 1772 р. Галичина підпала під Австрію з дуже гордою назвою: «Королівство Галичини і Лодомерії (Волині)». Інтелігенція хилилася в різні боки. Непохитною силою залишилося на мізернім «грунті» консервативне селянство, що іноді навіть разом із духовенством відробляли панщинні повинності. Великі землевласники були противні загальній освіті.

На захист народної мови, що стала літературною мовою українського народу, виступили три студенти богословської школи у Львові: Маркіян Шашкевич (1811-1843) — повний ініціятиви й енергії, готовий на самопосвяту, Іван Вагилевич (1811-1866) — запальчивий, з бажанням діяти негайно, з небувалою фантазією та Яків Головацький (1814-1888) — з широкою ініціятивою досить поміркований, обережний до гострих виступів. Їх трьох глузливо назвали «Руська трійця». Задумали вони піднести «хлопську мову», внести її в літературу, в публічне користування. М. Шашкевич перший кинув виклик:

«Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила —
Чому ж вона єй не мила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужою полюбляєм?...»

Їх ровесники по студіях уважали себе поляками греко-католицького обряду, визнавали вищість польської культури, яку свіdomо польські діячі й адміністрація всюди пропонували. Проти цього виступала «Руська трійця». Молоді ентузіясти взялися записувати звичаї, обичаї, народній фольклор просто з уст народу, як він їм переказував. Згодом Головацький став викладачем Львівського університету, а над зібраними матеріялами перевів дослідницьку працю.

В 1833 р. М. Шашкевич зі своїм гуртком студентів склали збірничок п.н. «Син Руси», а в наступному році був приготований другий збірник «Зоря», в нім народні пісні, кілька статей і десятків віршів. Збірка була прикрашена портретом Б. Хмельницького, що символізував єдність українського народу по обох боках кордону. Моттом збірника стало: «Світи зоре на все поле, поки зійде місяць». В основному складачі

збірника придержувалися стилізованих літер (гражданки), а додатково складачі використовували сербські літери для передачі нюансів галицького діалекту. Рукопис збірника кружляв по канцеляріях Львова і Відня і в липні 1885 р. церковний цензор зробив закид, що в збірнику є намагання збудити симпатії до Росії, а псевдо Шашкевича «Руслан» навіть інтерпретували як «Руслянд». Це дійшло до поліції, яка перевела у згаданих ревізію і «трійцю» взято під нагляд.

В 1835 р. М. Шашкевич склав «Читанку для діточок в народних училих руських». Цензура поставилася прихильно і вона була надрукована у 1850 р. Ще в 1835 р. вийшла брошурка М. Шашкевича польською мовою п.з. «Азбука й абецадло», в якій автор гостро виступив проти намагання певних кругів завести латинку в українську письменність.

На 12 лютого 1835 р. припадало 67-ліття цісаря. Шашкевич був визначений очолити ректорство семінарії і з цієї нагоди виголосив традиційну промову по українськи, що було безпрецедентом дотепер, бо для таких виступів була мова латинська або німецька. Цей виступ зробив сильне враження, «підніс руську гордість присутніх». На свято Покрови 1836 р. в храмі Св. Юра, Шашкевич виголосив проповідь українською мовою. День пізніше це саме зробив о. Ю. Величковський.

Літературне відродження на українському сході почалося від першого твору «Енеїди» Котляревського 1798 р. Виступили П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка та інші, натомість на українському заході цей рух почався між 1830-40 рр. «Руська трійця» та її симпатички працювали наполегливо, склали новий збірник, назвавши його «Русалка Дністрова». Щоб виминути львівську цензуру, складачі змовлялися зі сербами (Петровіч і Павловіч), рукопис перенесли потайки через кордон і видали в Будапешті (Будим). Угорські цензори «Русалку» пропустили. 100 примірників вислали вони до Відня а 900 до Львова. Тут на видання «Русалки Дністрової» наклали арешт і skonфіскували. Притокою до того стала поезія:

Заспѣваю що минуло
Предвѣцькій згану час,
Як весело колись було
Як то сумно минѣ в нас!

(ст. 61)

Проти видавців вчинили судовий процес. Шашкевичеві і Вагилевичеві грозило видалення зі семінарії. Виручив їх Я. Головацький, який прийняв усю дію на себе, а виправдався тим, що примірник був вислав до Угорщини ще у 1835 р., коли був на першому році університету і тоді вже не підлягав церковній владі. Членів «Трійці» виправдано, але влада вважала їх ненадійними до кінця життя. Переслідуваний Маркіян Шашкевич прожив усього 32 роки, але за своє коротке життя поклав корону народній мові.

Чи зауважать читачі початок українознавчої бібліографії в «Русалці Дністровій», список якої М. Шашкевич непомітно поклав під

«Переслове» (ст. I-VII); на ст. IV у першій рядку вгорі при слові... «дѣлам»*) зірочка відсилає в долину (до підвалу) до твору*) «Енеїда» Котляревського. Автор називає 11 титулів вибраної тоді, головної народної творчості. Цей скромний список започатковує нову українськознавчу літературу, оформлену в бібліографічний реєстр.

В «Русалці» поміщена друга бібліографічна стаття Якова Головацького п.з. «Коротка вѣдомость о рукописах Славянских и Руских находящихся в книжници Монастыря Св. Василия Вел. у Львовѣ. (стор. 122-129). Автор з послідовністю знавця палеографії, описав 24 титули, подаючи формат, кількість аркушів, описи обкладинок, ілюстрацій, час написання, переклад, наявні дефекти, мова, особливості письма. Складач навіть намагався датувати, як вияснити їх авторство, подав виписки з рукописів, уточнював заголовки, розкривав зміст збірників і перераховував статті. Цей огляд рукописів значно підсилює працю зачинателів бібліографії нової української літератури.

Правда, в 1821 р. І. Могильницький склав перелік книг «руських» і церковно-слов'янських і в тих роках вже були появились каталоги Ставропігійського інституту, але ці видання не мали жодного відношення до нової української літератури, що її започаткувала «Русалка». За поданням Івана Левицького в Галичині між 1801-1820 рр. видано 20 українських книжок, а 385 книжок німецькою, польською, латинською і французькою мовами.

Іван Вагилевич прославився бути зачинателем іншомовної бібліографії. Він 1843 р. зібрав письменників-українців, що писали польською мовою. Але внаслідок грошових труднощів капітальна праця залишилася в рукописі. Йому також належить стаття «Замітки о рускій літературі» («Денница», Варшава, 1848). Яків Головацький займає в історії української бібліографії поважне місце, йому належать кілька списків, головних виданих титулів у Галичині.

Згодом до молодих ентузіастів «Руської Трійці» прилучилися діячі культури старшого покоління, з них найвидатніша постать каноніка Йосипа Левицького (1801-1860), автора граматики української мови. Він також опублікував статтю в «Денница» (Варшава, 1843) п.н. «Доля галицько-руського язика і літератури». В його статті було підраховано, що за 70 літ австрійської влади в Галичині було видано тільки 3 книжки українською мовою.

Передрук «Русалки Дністрової», про яку була мова в цьому огляді, видано дбайливо, з належним розміщенням матеріалу і за щирі праці читачі напевно відплатяться, запізнавшись з цінною пам'яткою, що виборола право українського народу на рідну мову і літературу.

Передмова до видання д-ра М. Марунчака підказує визнати за ним ініціативу та переведення усієї кропіткої праці, включно з друком. Все це роблять одиниці коштом добровільної посвяти часу, щоб відсвіжити народну пам'ять про тих, які працювали, терпіли і боролися за вищі ідеали нації.

ВІНОК МАРКІЯНОВІ ШАШКЕВИЧУ

(Поезії, статті, виступи, хроніка)

Київ, «Радянський письменник», 1987

Збірник «Вінок Маркіянові Шашкевичу» появився в Києві в рік після відмічення в Україні 175-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича й є неначе підсумками цих святкувань в батьківщині поета. Організованим урочистостям відведено окремий розділ в цій 222 сторінковій колекції п.н. «Віки перебуде». Розділ цей починається хронікою ювілейних подій та кінчається привітами від письменників Польщі, Латвії, Литви, Грузії й інших національностей. Від Мадярщини вітала Шара Каріг, жителька Будапешту, в якому була видана «Русалка Дністрова» в 1837 р. Вона підкреслила в телеграмі, що місто, в якому видано альманах «Русалка Дністрова» «глибоко шанує пам'ять великого сина української землі» (стор. 211). В цьому розділі є декілька ювілейних статей та есе. Олесь Гончар написав «Віки перебуде» та «Зницією на обрії» (стор. 179-185), а Дмитро Павличко «Первомайстер» (стор. 186-191), де називає «Русланові псалми» Шашкевича «одним з найпотужніших філософських творів нашої літератури. До статейного матеріалу влучені два довші привіти; Сергія Вакулова від російських письменників та Вячеслава Рагойши від білоруських. Розділ «Віки перебуде» кінчається довшою статтею «Провісник доби нової» Романа Лубківського, автора кантати «Камертон Шашкевича», надрукований в іншому розділі. До речі, Роман Лубківський й Олесь Гончар, як нотовано в радянській пресі, очолювали Шашкевичівські святкування в 1987 р. й надали цим святкуванням дещо ширший національний характер, як це було досі.

Найцікавішою однак частиною в обговорюваному збірнику — це вірші-присвяти Маркіянові Шашкевичу. Вони датуються вже з 1836 р., віршом Миколи Устияновича, близького друга Маркіяна з таким зворушливим заголовком, як «Прелюбезному другу нашому Руслану Маркіяну Шашкевичу в день імені Єго». Є тут теж вірш згаданого автора «Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічну єго пам'ять» (1846). Є вірш Олександра Духновича з 1838 р., в якому читаємо: «Русалочки заспівали сладкую пісню над Дністром / Німфи їм ся обізвали над Тисою, над Істром...» В дальшому вміщені вірші Антона Могильницького, Олександра Кониського, Корнила Устияновича, Константини Малицької, Петра Карманського й інших т.зв. дореволюційних поетів, яких вірші-присвяти вміщені в розділі, затитульованому «Друже, красенький соколе».

В розділі «Для люду світачем палає» вміщені поезії-присвяти пореволюційних письменників. Тут поезії Д. Павличка, Р. Братуня, С. Бурлакова, В. Вихруша, Р. Лубківського, О. Лупія, Марії Людкевич,

Ольги Стрілець та інших. Всі вони впорядковані в поазбучному порядку авторів й кінчаються віршом Ярослава Яроша «Про долю і долю». Тематика віршів цих 42 авторів різна, подібно як поетів класиків в першому розділі. Всі вони сповиті великою шаную до зачинателя української літератури в Західній Україні. Всіх їх читається з леготом душі та з певною вдячністю до тих, що слово і діло Маркіяна Шашкевича піднесли на вищу п'єдисталь, щоб вони «для люду світачем палали». Ця вдячність посилюється ще більш в читача збірника, коли читається вступ до нього п.н. «Вічна шана, вічна любов» пера Михайла Шалати, відомого в Україні зі сумлінних дослідних праць над творчістю й текстологією Маркіяна Шашкевича. У вступній статті М. Шалата дав гідну оцінку поетичної творчості бардів, які враз з літераторами возвеличали того, який звів український народ західньої батьківщини до буття та сили.

Не можна оминати і не сказати про недоліки цього видання. Здавалося, що редактори видання вмістили в ньому всі поезії-присвяти, які колибудь писались в честь Маркіяна. На жаль, воно так не є. Немає в ньому шедеврів, присвячених Шашкевичеві пера Богдана Лепкого: «В Маркіянові Роковини», вірш друкований в львівському «Руслані» (ч. 92, 1912), а передрукований в «Шашкевичіани» за місяць червень 1964. Немає віршів, присвячених Пробудителеві п.н. «Для ідеї», які видало в 1911 р. в двох накладах для молоді «Видавництво Кружка Руського Товариства Педагогічного» у Львові, а надруковані в «Шашкевичіани» за листопад 1964. Немає тут віршів-присвят М. Шашкевичеві поетів, відомих в українській діяспоті, як Микита І. Мандрика (його вірш «В 125 ліття смерті Маркіяна Шашкевича», див. «Шашкевичіана», червень 1968), Василь Прийма (вірші: «Ясна зоря Галицької землі», «Шашкевичіана», листопад 1966), Стефан Семчук (його вірш «Присвята Отцю Маркіянові», «Шашкевичіана», листопад 1980). Немає віршів Романа Завадовича, Романа Дурбака, Миколи Горішного й інших. Не знаходимо тут вірша Лесі Українки «На роковини Маркіяну Шашкевичу». Вірш був надрукований в тижневику «Канадійський Русин» в 1911 р. у Вінніпезі в сторіччя від дня народження Маркіяна, коли то молода українська діяспора відмічувала ці роковини в Канаді і ЗСА навіть дуже людно й величаво. Передруковано цього вірша вже в першому числі «Шашкевичіани» 1963. Що більше не знаходимо цього вірша Лесі Українки в її десятитомнику, який друкувався в Києві в рр. 1963-1965. Настирливо насувається питання до видавців, чому залишено поза рамками цього збірника добрий десяток української поетичної творчості на звеличення первомайстра української літератури?! Ми маємо відповідь на це: задушлива атмосфера русифікаційного тиску. Тому з якимсь несмаком читається привітання однієї оргазації з Канади, в якому пишеться «Тільки вільний народ, з'єднаний у своїй Радянській державі, може так гідно й велично шанувати своїх великих, талановитих синів, творців його літератури й клуьтури» (стор. 209). Додаймо до цього, що це

БІБЛІОГРАФІЯ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Завдання, в якому кожний може допомогти своїм вкладом

(Дванадцять продовження. Гляди «Шашкевичіяна» чч. 15-16 до 40-41)

113. Віднотуємо зі згаданої вже раніше (Бібліографія ч. III) «Пропамятної Книги Парафії Непорочного Зачаття ПДМ» в Дітройті, Міш., з 1963 року ще іншу цікаву вістку: Про «Товариство ім. Маркіяна Шашкевича», що було «засноване про тій же парафії ще 1917 року, як 94-ий Відділ Українського Народного Союзу. Примістившись в «Українській Хаті», це товариство ставило собі за завдання «допомагати морально членам і дбати про поширення доброго українського імені серед співгромадян», а теж «помагати матеріально українським установам в Америці та в Україні». Спершу Т-во мало всього 15 членів. Думку заснувати таке товариство піддав був Петро Гривнак, у першій управі Т-ва був головою Юрій Гулик, секретарем Петро Турянський і скарбником Олекса Купій. З завдань Т-ва бачимо, що воно гідно носило назву свого Патрона.

114. «До української спільноти у вільному світі», — такий заголовок великими буквами має перша відозва у справі Заповідника М. Шашкевича, яку помістив вінніпезький «Канадійський Фармер» у своєму ч. 46 з 12 листопада 1962 року. Відозву підписали проф. Я. Рудницький як голова та д-р М. Марунчак як секретар.

115. Українські композитори у вільному світі відзначили ювілей 150-ліття народин Маркіяна Шашкевича своїми спеціальними композиціями, які варт було б схопити окремим списком цих творів. Про один з них довідуємося з листа композитора проф. Василя Безкоровайного (1880-1966) до п-ні Оксани Бризгун-Соколик з Торонта, частинку з якого подала вона у своєму спогаді про цього співтворця нашої культури. У листі проф. В. Безкоровайний пише: «...Я написав новий твір для мішаного хору до слів Шашкевича «Дністров'янка», для хору в Нью Йорку». Лист 81-літнього у той час композитора має дату 7 вересня 1961, а п-ні Оксана Бризгун-Соколик привела його у спогаді про проф. В. Безкоро-

---

пропам'ятне видання, яке випустив в світ «Радянський письменник», видано тиражем 5,500 примірників й маємо образ «пошанування великих, талановитих синів народу» «у своїй радянській державі».

М. Мар.

вайного, надрукованому в тижневику «Український Голос» ч. 40 з датою Вінніпег, 3 жовтня 1983. Варт було б, щоб хтось з Нью Йорку передав до Інституту Заповідника ім. М. Шашкевича точніші інформації про цей твір нашого заслуженого композитора-сеніора, чи про виконування його «Дністров'янки» хором на сцені.

116. «Жінки в житті М. Шашкевича», — такий заголовок має велика стаття, майже на три сторінки журналу «Наше Життя» з Філадельфії, Па., в якій проф. Василь Лев ширше обговорює три жіночі постаті, — матери Маркіяна, Єлисавети, його сестри Юлії, та його дружини Юлії, — що мали великий вплив на життя нашого письменника-пробудника. Стаття є в числі 7 з липня 1964 року і про неї варт пам'ятати тим жіночим організаціям, які відзначуватимуть М. Шашкевича у своїх, присвячених йому, імпрезах.

117. **Інж. Михайло Шашкевич**, емеритований інспектор і раніш будівничий залізних шляхів у Хорватії, Словенії і Сербії, теж у свій час вищий старшина фльоти й військової інженерії і — найважливіше — **внук брата М. Шашкевича, Антона**, помер 12 червня 1940 року, проживши 80 літ, — і про це маємо коротку вістку у щоденнику «Краківські Вісті» (виходив під нім. окупацією у Кракові) ч. 123 з того ж року.

118. З місячника для молоді «Мій Приятель», що виходив у Вінніпезі, відготовуємо з ч. 9 за листопад 1958 статтю п.з. «**Отець Маркіян Шашкевич**». Вона має портрет Маркіяна, не підписана, і зайняла дві сторінки журналіка.

119. До відомому святкувань 150-ліття народин М. Шашкевича у усьому світі в 1961 році додаємо ще дві позиції з Канади: «Новий Шлях», що в той ювілейний час виходив у Вінніпезі, має в числі з 47 з 25 листопада 1961 на першій сторінці звіт п.з. «**Концерт у честь М. Шашкевича**» пера відомого письменника Василя Софронєва-Левицького, тоді співредактор згаданого тижневика. У числі раніше було більше оголошення про цей же концерт, що відбувся 19 листопада 1961 року.

120. **140-ліття народин Маркіяна Шашкевича** у 1951 році було відзначене м.ін. на цьому континенті спеціальним «Закликом» Єпископського Ординаріату ЗСА за підписами Єпископа-Ексарха Константина (Богачевського) та Єпископа-Помічника Амвросія (Сенишина), який ми знайшли в місячнику «Місіонар» ч. 10 за листопад 1951 року, що виходив у Філадельфії, Па. Обидва Владики пригадують у «Закликові», видрукованому на двох сторінках (292-93) з портретом Маркіяна, в чому значення Великого Пробудника для нашого народу і, ствердивши, що «...хоч пам'ятник вдячності українського народу для о. Маркіяна на Підлиській Горі бажала знищити варварська рука насильного окупанта України» і «що дух о. Маркіяна живе в українському народі, як на Рідних Землях, так і тут», доручають духовенству свого Екзархату відсвяткувати 140-ліття народин Маркіяна та 40-ліття посвячення пам'ятника на Білій Горі 21 листопада 1911 р. «окремими свя-

точними сходами, концертами, доповідями, при чому слід відправити заупокійні Богослужби за душу бл.п. о. Маркіяна Шашкевича».

(Далі буде)

---

3 листів до редакції

Іванна Зельська (Мисисага): «Посилаю Вам вірш з України «Маркіянове поле», що там був друкований 11 листопада 1986 р. Поетеса Марія Людкевич -- це буваша учениця композитора Людкевича, з якою він по відбутому засланні одружився й вона ним опікувалася до його смерті. Посилаю Вам також вирізку з конверти з подобою Маркіяна».

Щира дяка за все! Дещо вже використовуємо!

Проф. Василь Лев (Риджвил, ЗСА): «Дуже дякую за присланий до рецензії примірник «Русалки Дністрової», виданий Інститутом-Заповідником Маркіяна Шашкевича. Вами заснованим і дотепер веденим. Вступна стаття проф. Я. Розумного дуже добре опрацьована, вносить нове світло в дотеперішні дослідження творчості М. Шашкевича. Добре що видруковано цю статтю в перекладі на 5 чужих мовах (нашої діаспори). Нехай чужинці, а також і наше молоде покоління читають про цей великої ваги твір. Написав я рецензію. Посилаю до «Свободи»...

Велике спасибі й щирої привіт!

о. митрат Микола Матичак (Волвергамптон, Вел. Британія): «...Надсилаю Вам із міста Волвергамптону (де будуюмо наш власний храм пам'ятник Тисячоліття) цих кілька світлин із недавнього урочистого відкриття і посвячення Заповідника о. Маркіяна Шашкевича в Галіфаксі. Вони дещо доповнюють надісланий Вам уже повніший репортаж з цієї важливої у нас події.

Для Вашої дальшої інформації надсилаю Вам також оце Великодне видання нашого «Зв'язкового листка», в якому знайдете ще дещо до даткових інформацій про цю нашу філію до Вашого Вінніпежського Заповідника.

Нехай це все буде як дружній вияв нашої найглибшої подяки за все, що Ви зробили і допомогли для щасливої реалізації цього корисного почину.»

Світлинки використаємо а покищо вписуємо їх до архівного реєстру. Заслаємо Вам наші найкращі побажання в праці Вашого Заповідника. Сердечний привіт всім Вашим Співробітникам!

Д-р Роман Смик (Ковл Ситі, ЗСА): «Посилаю для Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича оригінал промови Богдана Лепкого (автограф) на роковини Маркіяна Шашкевича в Бережанах (в 1911 році). На жаль, тільки дві сторінки. Думаю, що Ви краще оціните ту річ, ніж якась бібліотека, чи музей...»

Велика дяка за цю велику цінність. Одночасно щире спасибіг за копію листа Олександра Дорошкевича до Б. Ленкого в справі архіву Марка Вовчка.

о. митрат Ярослав Гайманович (Монтреаль): «Шойно сьогодні одержав посилку 25 примірників ювілейного видання «Русалки Дністрової». Відразу висилаю за них повну належність і добавляю ще на 6 примірників... Сподіюся, що не матиму великих труднощів це унікальне видання розпродати. Здоровлю сердечно і бажаю Вам Божого благословення і помочей у Вашій великій многогранній праці на славу Богу і на добро нашого українського народу...»

Дорогий Митрате,

Вам від серця дяка й найкращі побажання в душпастирстванні!

проф. Олександр Малицький (Калгарі): «...Хотів я ще згадати одну річ щодо «Шашкевичіяни». У Мюнхені «В-во Otto Sägener» видає для Bayerische Staatsbibliothek бібліографічний посібник «New Contents Slavistics: Inhaltverzeichnis slavistischer Zeitschriften», охоплюючи лінії вістику, літературознавство та фольклор так, що фотовідбивають змісти періодиків в цьому кварталнику. За 1986 р. (том 7) охоплено 392 видання, наявні в BS Bibliothek. «Шашкевичіяни» там однак немає, хоч вона своїм профілем вповні туди підходить («Harvard Ukrainian Studies», до речі, теж відсутні, хоч туди попало й багато загально-слов'язознавчих періодиків). Чи Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича не повиненби цьому зарадити і післати туди даром Вашу «Шашкевичіяну»?

Щиро дякуємо за заувагу. Використали пропозицію й вислали даром. Таких дарових примірників в нашій картотеці біля сотні!

о. крилошанин Володимир Гарнавський (Едмонтон): «Дуже дякую за Ваші побажання. Пишете, що вони спізнені. Бачите я не приготував моїх святкувань, то й вибачте, що Вам не післали запрошення...»

Це слова великого шанувальника о. Маркіяна. Сам священик з покликання й ентузіаст рідного виховання, який в 1987 р. відмічував своє 50-річчя священства. Від 1950 р. в Канаді, а від 1956 р. в Едмонтоні в парафії св. Юрія Переможця, де збудував рідну школу, парафіяльний дім і відбудував церкву. Наповняв церковне життя народним і патрістичним змістом. Завжди перший в помочі Інститутів-Заповідників Маркіянові Шашкевича у Вітнінезі. Ще раз, на многі літа, Дорогий Отче Крилошанине!

Лист з України: «Прийміть наші сердечні вітання, побажання успіху Вам і Заповідникові Маркіяна.

Передаємо пам'ятні книжки й деякі конверти, що вийшли до ювілею «Русалки Дністрової».

Цього року відкривасмо пам'ятник Шашкевичеві у Львові і «Музей Русалки Дністрової». Це буде своєрідний комплекс. Бажаємо Вам добра!»

Сердечні вітання і Вам та неугнитої твердості в боротьбі з русифікацією!

ПОДЯКА

Кураторія Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича й Редакція «Шашкевичіани» почуваються до милого обов'язку зложити публічну сердечну подяку всім тим, які впродовж 25-ліття Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича масово поширювали його видання.

Ось вони: Їх преосвященство Іван Прашко, о. митрат І. Шевців (Австралія), п-і Ярослав Ломата (Торонто), о. митрат Ярослав Гайманович (Монреаль), о. крилошанин Володимир Тарнавський (Едмонтон), д-р Мирослав Гладішевський (Калгарі), Ярослав Сиваник (Саскатун), Степан Петелицький (Ванкувер), о. крилошанин Роман Ганкевич, мігр. Павло Копачівський (Гамільтон), о. митрат Микола Матичак (Галіфакс, Англія), д-р Роман Смик (Ковл Сіті, ЗСА), проф. Михайло Шашкевич (Чікаго, ЗСА). Ще раз, велике спасибі за Ваш труд і безітересовність!

З ПОЖОВКЛИХ ЧАСОПИСЕЙ

Що писав щоденник «Діло» за Львова в 1911 р. (В тексті залишасмо прависні оригінали).

ПАМ'ЯТНИК МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА НА ПІДЛИСЬКІЙ ГОРІ (ч. 235, 23 жовтня 1911.)

Комітет зложений з представників українських товариств для съвяткованя обходу столітніх уродин Маркіяна Шашкевича, подбав про гарні пам'ятки, які виконані в заграничних артистичних заведенях, будуть не лише тривалою пам'яткою великих роковин, але і справді естетичною окрасою. Сі пам'ятки вже виготовлені і можна їх набувати в комітеті обходу Ринок ч. 10, (дім «Просвіти»), а саме: *шпильки* до краваток і *аграфки* (брошки) для пань, виконані в бронзі з артистично виконаним погрудем Маркіяна по 60 сотиків за штуку. *Відзнаки для учасників* обходу в виді щитів з білого металю з вибитим погрудем Маркіяна по 20 сотиків.

Крім сих відзнак видав комітет *портрет Маркіяна* виконаний в артистичнім заведеню в Празі після портрету кисти артиста *Івана Труша*. Портрет сей може послужити окрасою для перших салонів. Ціна в приближеню 1 корона.

Також видав комітет *альбом М. Шашкевича*, в яким крім портретів і видів з Підлися та з переносу тіла в р. 1893, поміщено автографи і факсиміле першої сторони «Русалки Дністрової» і пам'ятник Маркіяна в Підлисю та у Львові. Альбом в прегарнім переплеті полотнянім з відтисками буде коштувати в приближеню 1 корона.

Для спонударизованя імені Маркіяна постарав ся комітет о серию *переписаних листків* з видами Підлися, пам'ятників М. Шашкевича, автографами і портретами. Ціни портрету, альбома і переписаних листків ще не усталені з причини, що рахунки з фірмами ще не покінчені. Просіть ся завчасу замовляти, бо паклад не с надто великий. Комітет буде вислати тільки за готівку або післяплату найменше до 12 штук з виімкою портрету і альбома. Почту оплачують замовляючі.

П.С. ВІД РЕДАКЦІЇ: Які були передбачливі будівничі того часу, що користувались методом спонударизації а не шрубуванням. Від 1911 року, на Україні були завжди «добрі пристелі», яким Хрест Маркіяна Шашкевича був скалкою в оці, а часами навіть цілим поліном!

В ІНСТИТУТІ-ЗАПОВІДНИКУ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА МОЖНА НАБУТИ:

АДРЕСА: MARKIAN SHASHKEVYCH CENTRE
456 Main St., Winnipeg, MB, Canada R3B 1B6

Річники «Шашкевичіани»

т. I., роки 1963-1972

т. II., роки 1973-1988

Збірники в твердій оправі зі золотими витисками. Ціна одного тому 45 доларів (з пересилкою).

«Русалка Дністрова» — Ювілейне видання, 1837-1987

З літературним вступом д-ра Ярослава Розумного в перекладі таких мов: англійська, французька, німецька, еспансько-аргентинська і португальсько-бразилійська. Видання на якісному папері, в твердій оправі і золотими витисками. Ціна 20 доларів (з пересилкою).

Маркіян Шашкевич — Біо-бібліографічний покажчик.

В цьому виданні такі розділи: Маркіян Руслан Шашкевич — поет, новатор і шляхетний революціонер; Важливі дати життя, творчості й культу Маркіяна Шашкевича; Бібліографія творчості, студійних праць та культу Маркіяна Шашкевича, з такими підрозділами: Студії до доби Маркіяна Шашкевича; Оригінальна творчість Маркіяна Шашкевича; переклади Маркіяна Шашкевича з інших мов; Наукові студії й літературні причинки до творчості й культу; Переклади творів М. Шашкевича на чужі мови; Твори Маркіяна покладені на музику; Маркіян Шашкевич в українській поезії і прозі; Бібліографія бібліографії шашкевичіани.

Біо-бібліографічний покажчик начисляє біля двісті сторін. В ньому виказано низку позицій (видань, статей, віршів), які замовчувані в Україні. Покажчик попереджений предмовою — «За всеукраїнську бібліографію Маркіяна Шашкевича». Його опрацював д-р Михайло Марунчак. Ціна \$20.00 (враз з пересилкою).

* * * * *

НА СКЛАДІ Є ЩЕ НЕВЕЛИКА СКІЛЬКІСТЬ ВИДАНЬ «БІБКОТЕКИ ШАШКЕВИЧІАНИ»:

Патріот, учений, ієрарх, ч. 1.

Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічную Єго память, ч. 2

Азбука і абецадло, ч. 3 (передрук).

Русини-Українці в Югославії, ч. 4 (вичерпане).

Село Маркіяна — Мої Нестаничі, ч. 5.

Письмо народовців руських до редактора політичної часопниси «Русь», як протест і меморіал, ч. 6.

Всі випуски по 5.00 дол. і це покриває пересилку.

Портрет Маркіяна Шашкевича кисти Романа Коваля.

Ціна 5 доларів, з пересилкою, 6 дол.

